

Deprem Bölgesindeki Psiko-Sosyal Hizmetlerin Değerlendirilmesi

Sinem Arslankoç¹, Çağla Salduz Doruk², Orhan Koçak³

Öz

Afetlerin bireyler ve toplumlar üzerinde yıkıcı etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler göz önüne alındığında, afetten etkilenen bireylerin ihtiyaçlarına uygun psikososyal müdahale modelleri geliştirme ve uygulama, nitelikli afet yönetiminin bir parçası olmaktadır. Bu bağlamda çalışma, 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen ve 11 ili etkileyen Kahramanmaraş depremi sonrasında, depremden etkilenen bölgelerdeki bireylere yönelik gerçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerinin, bölgede görev almış psikososyal destek görevlilerinin gözünden değerlendirmesini amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemiyle hazırlanan bu çalışmada çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında ya da sivil toplum örgütlerinde görev yapan 10 psikososyal destek görevlisiyle derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında afet bölgesinde görev almış psikososyal destek görevlilerinin gerçekleştirdikleri psikososyal hizmetlere yönelik öz değerlendirmelerine ve genel olarak gerçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerine yönelik değerlendirmelerine yer verilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler incelendiğinde deprem sonrası gerçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerinin yeterli, nitelikli ve ihtiyaca yönelik olmadığı, kurumlar arası koordinasyonun sağlanamadığı yönündedir. Etkili psikososyal müdahale için ihtiyaca yönelik nitelikli uygulama ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanması gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Afet, Psikososyal Destek, Afetlerde Psikososyal Destek, Afetlerde Sosyal Hizmet

Evaluation of Psycho-Social Services in the Earthquake Region

Abstract

Disasters have devastating effects on individuals and societies. Considering these effects, developing and implementing psychosocial intervention models appropriate to the needs of individuals affected by disasters is a part of qualified disaster management. In this context, the study aims to evaluate the psychosocial support services provided to individuals in the regions affected by the earthquake, after the Kahramanmaraş earthquake that occurred on February 6, 2023 and affected 11 provinces, from the perspective of psychosocial support officers working in the region. In this study, which was prepared with the qualitative research method, in-depth interviews were conducted with 10 psychosocial support workers working in various public institutions and organizations or non-governmental organizations. Within the scope of the study, the self-evaluations of the psychosocial support workers who worked in the disaster area and their evaluations of the psychosocial support services in general were included. When the data obtained from the interviews are examined, it is seen that the psychosocial support services provided after the earthquake are not sufficient, qualified and need-oriented, and that inter-institutional coordination cannot be achieved. For an effective psychosocial intervention, it is necessary to ensure need-oriented qualified practice and inter-institutional coordination.

¹ Arş. Gör., İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul

İlgili yazar e-posta / Corresponding author e-posta: sinem.arslankoc@medipol.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8003-9356

² Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul

E-posta: caglasalduz37@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9441-9253

³ Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul

E-posta: orhan.kocak@iuc.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0281-8805

Keywords: Disaster, Psychosocial Support, Psychosocial Support in Disasters, Social Work in Disasters

1. GİRİŞ

Tarih boyunca afetler meydana geldiği toplumlarda ölümlere, yaralanmalara, maddi ve manevi birçok kayba neden olmuştur. Öyle ki United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR) tarafından 2021 yılında yayımlanan rapora bakıldığında; dünyada 389 çeşit afetin meydana geldiği görülmekte ve bu afetlerin 98,4 milyon insanı etkilediği, 15.080 kişinin ölümüne ve 171,3 milyar dolar ekonomik kayba neden olduğu görülmektedir (CRED, 2021). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) 2021 yılında yayımlanmış olduğu ve 2020 yılında meydana gelen doğa kaynaklı afetler raporu incelendiğinde ülkemizde 11 adet çığ, 321 adet deprem, 270 adet fırtına, dolu, aşırı kış koşulları sonucunda meydana gelen afet, 107 adet heyelan, 17 adet kaya düşmesi ve 177 adet sel/su baskınının yaşandığı görülmüştür (AFAD, 2021). İlgili rapora bakıldığında ise ülkemizde en sık yaşanan afet depremdir. Bu raporda yalnızca büyüklüğü 4.0'ın üzerindeki depremlerin kaydedilmekte olduğu, dolayısıyla bahsedilen deprem sayısının çok daha fazla olabileceği unutulmamalıdır. Ayrıca depremlerin diğer afetlere oranla %61 daha fazla etkiye sahip olduğu bilinmektedir (TMMOB, 2012).

Son yüz yirmi yıllık deprem istatistikleri incelendiğinde, her altı yılda bir 7 ve üzeri büyüklüğe sahip bir depremin ülkemizi etkilediği görülmektedir (AFAD, 2022). Öyle ki Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesinde 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen 7.7 ve 7.6 büyüklüğündeki iki deprem -adeta bir felaket- bu durumu kanıtlar niteliktedir. Depremler meydana geldiği ilin yanı sıra Kilis, Diyarbakır, Adana, Elâzığ, Osmaniye, Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya ve Hatay'da da büyük ölçüde hissedilmiş ve binlerce can ve mal kaybına neden olmuştur. Bu bağlamda depremlerin meydana geldiği bölgelerde hangi zaman dilimlerinde veya hangi mekânlarda olursa olsun temelde fiziksel kayıplara yol açtığı; ayrıca ekonomik ve psikolojik anlamda da birtakım kayıplara ve etkilenmelere neden olduğu açıkça görülmektedir (Altun, 2016). Bu kayıpların ve etkilenmelerin iyileştirilmesi noktasında ise psikososyal destek sistemleri yer almaktadır. Ancak depremin meydana geldiği bölgede risklerin hala devam etmesi ve müdahalelerin tamamlanmaması verilecek psikososyal desteği sınırlamaktadır. Çünkü afet yönetimi döngüsünde Şubat 2023 tarihi itibarıyla müdahale aşamasında yer alındığından dolayı yapılacak çalışmaların genellikle arama-kurtarma, ilk yardım, iletişim ve ulaşım olanaklarını sağlama, her türlü boşaltma ve tahliye, geçici iskân alanları oluşturma, güvenlik önlemi ve çevre sağlığı odaklı olduğu görülmektedir (Azimli Çilingir, 2019; Erkal ve Değerliyurt, 2009; Kadioğlu, 2011). Elbette bu bölgede herhangi bir psikososyal desteğin sağlanmadığı anlamına gelmemektedir. Öyle ki AFAD tarafından yapılan bilgilendirmeye göre Şubat 2023 itibarıyla 4 Mobil Sosyal Hizmet Merkezi'nin Kahramanmaraş, Hatay, Osmaniye ve Malatya illerine gönderildiği, deprem bölgesine 3.099 personelin, deprem bölgesi dışına ise 3.362 personelin sevk edildiği bilinmektedir (AFAD, 2023b). Psikososyal destek bağlamında müdahale aşamasında meslek elemanları; ihtiyaçları tespit etme ve karşılama, psikolojik ilk yardım ilkelerine uygun iletişim kurma, kayıp aile üyelerini bir araya getirmek için sistem oluşturma, korunmaya ihtiyacı olan kişileri tespit etme ve kurum bakımına alma, kamu kurum ve kuruluşların yanı sıra sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve gönüllüler ile koordinasyonu sağlama, dezavantajlı gruplara yönelik kaynakları harekete geçirme gibi görevleri yerine getirmektedir (Mağden vd., 2008). Bu bağlamda araştırmanın temel amacı; deprem bölgelerinde sunulan psikososyal hizmetlerin değerlendirilmesi ve bölgede aktif görev alan psikososyal destek görevlilerinin verilen hizmetler bağlamında görüşlerinin ortaya konulmasıdır.

Çalışmanın özgün değerine bakıldığında; yaklaşık 14 milyon nüfusu etkileyen bu denli büyük bir felaket karşısında bireylerin temel ihtiyaçlarının yanı sıra psikososyal ihtiyaçlarının da giderilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu hususta sosyal hizmet perspektifinden ülkemizde psikososyal hizmetlerin yeterliliğinin araştırılması ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyacı gidermeye yönelik tasarlanan çalışma, afet alanında uygulanacak sosyal hizmetlerin şekillendirilmesi noktasında da önem arz etmektedir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Afet Kavramı

İnsan yaşamı için kimi zaman kaçınması mümkün olmayan kimi zaman ise insan kaynaklı ve önlenemez olarak ifade edilen afetler, geçmişten günümüze kadar varlığını devam ettiren bir olgudur. Kaynağı ne olursa olsun ortaya çıkarmış olduğu can ve mal kayıpları, sosyo-ekonomik, kültürel ve psikolojik sorunlar toplum tarafından istenmeyen durumlar yaratmakta ve afetlerin kurumsal ve bireysel olarak farklı şekillerde tanımlanmasına neden olmaktadır (Seyyar ve Yumurtacı, 2016). Bu bağlamda bakıldığında evrensel olarak kabul edilebilir bir afet tanımını yapmak pek mümkün olmamakla birlikte kavramın içeriğini ve özünü yakalama girişimlerinin ortaya çıktığı görülmektedir (Perry, 2018). En genel anlamıyla afet; *“toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay”* olarak tanımlanmaktadır (AFAD, 2023a). Bu olaylar arasında deprem, sel, çığ, kuraklık, fırtına gibi olaylar doğa kaynaklı afetler sınıflandırmasında yer alırken; endüstriyel, kimyasal ve nükleer kazalar gibi olaylar ise insan veya teknoloji kaynaklı afetler sınıflandırmasında yer almaktadır (Aydemir, 2021). Türk Dil Kurumu (TDK)’na (2022) göre afet ise; *“çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım”* olarak ifade edilmekte ancak bu tanımda insan ve teknoloji kaynaklı ortaya çıkabilecek afetler göz ardı edilmektedir.

Tüm bunların yanı sıra afetlerin birtakım ortak özellikleri de bulunmaktadır. Bunlar; tüm canlıları etkilemesi, genellikle bir tehlike tarafından tetiklenmesi, doğrudan zarar görebilirlik ilkesi ile ilişkili olması, toplumun baş etme kapasitesinin yetersiz olması, sosyal süreçlerin devreye girmesi ve toplumla ilişki olması olarak sıralanmaktadır (Kadıoğlu, 2011). Afetler ortak özellikleri itibarıyla her ne kadar çeşitli şekillerde meydana geldiği toplumlarda yıkımlara yol açmış olsa bile alınan tedbirler, koruyucu-önleyici politikalar ve afet yönetimi oluşturacağı zararın azaltılabileceğini ön görmektedir (Tosun, 2021; Yonca Odabaşı, 2010). Bu bağlamda afet yönetimi olgusunun ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu yakın zamanda meydana gelen ve bölgeyi etkisi altına alan Kahramanmaraş depremi açıkça ortaya koymaktadır.

2.2. Afet Yönetimi Kavramı

Bireyler, her ne kadar geçmişten günümüze değin bilgi ve teknolojik gelişmelerde ilerlemiş olsalar da doğanın getirmiş olduğu afetler karşısında herhangi bir etkiye sahip olamamaktadır. Özellikle önleyici hizmetler noktasında bireylerin yapabilecekleri faaliyetler oldukça sınırlıdır. Bu noktada yapılabilecek en etkili faaliyet, günümüzdeki ve gelecekteki afetlerin olumsuz etkilerinden uzaklaşmak ve meydana geldiği toplumlar üzerindeki zararı en aza indirmektir. Bu bağlamda ise *“afet yönetimi”* kavramı ön plana çıkmaktadır. Afet yönetimi; afetlerin yaratmış olduğu zararları ortadan kaldırmak, etkilerini azaltmak, afetleri engellemek için yapılan her türlü yönlendirme, planlama, uygulama ve değerlendirme çalışmalarının tümü olarak tanımlanmaktadır (Erkal ve Değerliyurt, 2009; Seyyar ve Yumurtacı, 2016). Bir diğer ifadeyle afet yönetimi; *“afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afet sonucunu doğuran olaylara zamanında, hızlı ve etkili olarak müdahale edilmesi ve afetten etkilenen topluluklar için daha güvenli*

ve gelişmiş yeni bir yaşam çevresi oluşturulabilmesi için toplumca yapılması gereken *topyekûn bir mücadele süreci*" olarak ifade edilmektedir (AFAD, 2022). Bu kavramla birlikte afetlerin göz ardı edilmesi veya yok sayılması değil, varlığının kabul edilmesi, sürecin yönetilmesi, olumsuz etkilerinin giderilmesi ve kontrol edilmesi söz konusudur. İlk yardım çalışmaları, koruyucu-önleyici hizmetler, arama-kurtarma, iyileştirme ve yeniden inşa süreçleri afet yönetimi kapsamında yer almaktadır (Işık vd., 2012). Elbette ki tüm bunların gerçekleştirilmesi toplumun sahip olduğu kaynakların ortak amaçlar için kullanılmasıyla mümkün olmaktadır. Bunların yanı sıra afetin ortaya çıkarmış olduğu riskleri azaltmak, olumsuz sonuçlarını önlemek, olası hasar ve ihtiyaçları tahmin etmek, eğitim vermek, tatbikat yapmak, afet sırasında ve sonrasında hızlı etki ve ihtiyaç analizi yapmak amacıyla oluşturulan afet yönetiminin birtakım amaçları da bulunmaktadır. Bunlar (Kadıoğlu, 2011):

- Can ve mal kaybını önlemek,
- Afetlerden birinci derecede zarar gören tüm bireyleri kurtarmak ve iyileştirmek,
- Mülkleri, doğal çevreyi, kültürel ve tabiat varlıklarını korumak,
- Afet sonrasında yaşamı normal hale döndürmek,
- İş sürekliliğini sağlamak, hizmetleri kesintiye uğratmamak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak.

Afet yönetimiyle ilgili var olan tanımlar incelendiğinde, devletleri ve toplumları çeşitli biçimlerde zarara uğratan olayları yönetebilmek amacıyla var olan afet yönetimi kavramı geniş çaplı olarak afet öncesi, afet sırası ve afet sonrası süreçleri de içermekte ve böylece bütüncül bir yaklaşıma sahip olmaktadır. Bunun sonucunda ise bütünlük afet yönetimi kavramı literatüre dahil edilmektedir (Şahin, 2019). AFAD'a (2022) göre ise bütünlük afet yönetimi; *"afetlerle baş edebilen, dayanıklı ve dirençli bir toplum oluşturmak için tüm tehlikeleri dikkate alan, afet yönetiminin önleme, zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarında yapılması gereken çalışmalar ve alınması gereken önlemleri, toplumun tüm güç ve kaynaklarını kullanarak gerçekleştirebilen bir yönetim süreci"* olarak tanımlanmaktadır. İlgili tanımlamalar incelendiği üzere bütünlük afet yönetimi veya diğer adıyla afet yönetiminin dört temel aşamadan meydana geldiği görülmektedir. Bunlar zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme olmak üzere sıralanmaktadır.

Afet yönetimi döngülerinden ilk olarak *"zarar azaltma"* evresi afetlerin sahip olduğu etkileri azaltmak veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla izlenen adımları ifade etmektedir. Bu aşama bir afet öncesinde, sırasında ve sonrasında uygulanabilmektedir. Ayrıca tehlike analizi, risk analizi, önleme, sakınım, risk ve zarar azaltma ve risk transferinde meydana gelen risk azaltma ve risk iletişimi aşamaları bu evrede yer almaktadır (Aydınyılmaz, 2021; Kadıoğlu, 2011). Bir diğer evre *"hazırlık"* evresi olarak ifade edilmekte ve afet öncesinde zarar azaltma çalışmalarının sonuçlarından hareketle afetin getireceği olası ihtiyaçları belirleme ve acil eylem planının hazırlanmasını kapsamaktadır (Şahin, 2019). Kadıoğlu (2011) bu evrede olay koruma sistemi, planlama, tahmin ve erken uyarı, tatbikatlar ve eğitim sürecinin yer aldığını ifade etmektedir. *"Müdahale"* evresi bir diğer adıyla arama-kurtarma ve ilk yardım evresi afet sonrasında oluşan karmaşa ortamında can ve mal ve kurtarma çalışmalarını içermektedir. Bu aşamada etki ve ihtiyaç analizleri, olay yeri yönetimi ve erken iyileştirme süreçleri yaşanmaktadır (Azimli Çilingir, 2019; Kadıoğlu, 2011). Son olarak *"iyileştirme"* evresi ise afetin meydana geldiği toplumu, afet öncesinden daha iyi bir duruma getirebilmek için yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Orta ve uzun vadeli iyileştirme ve yeniden inşa süreçleri burada yer almaktadır. Bu evrenin temel amacı; afeti yaşayan toplumların eğitim, sağlık, barınma, ekonomi, ulaşım, haberleşme, kanalizasyon gibi temel ihtiyaçlarını gidermek ve normale dönmek için çalışmalar yapmaktır (Kadıoğlu, 2011; Şahin, 2019).

Afet yönetimi kavramını irdeledikten sonra ele alınması gereken unsur yakın zamanda meydana gelen Kahramanmaraş depremdir. 6 Şubat 2023 tarihinde Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesinde büyüklüğü 7.7. Elbistan ilçesinde ise büyüklüğü 7.6 olan iki deprem meydana gelmiştir. Bu depremler yalnızca Kahramanmaraş'ı değil Kilis, Diyarbakır, Adana, Elâzığ, Osmaniye, Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya ve Hatay illerini de etkilemiş ve özellikle derinliğinin az, şiddetinin fazla olması sebebiyle birçok can ve mal kaybına neden olmuştur (AFAD, 2023b; Utkucu vd., 2023). Bu denli büyük bir depremin 11 ili birden etkileyerek geniş bir alana yayılacağı öngörülemediğinden her türlü yıkım oldukça şiddetli gerçekleşmiştir. Bölge halkı hem can ve mal güvenliğini sağlamaya çalışırken hem de temel ihtiyaçlarını gidererek hayatta kalma mücadelesi vermiştir. Ayrıca bu iki büyük depremin ardından devam eden artçılar da verilen bu mücadeleyi oldukça zorlaştırmıştır. Bu noktada zamanın geçmesi, hava koşulları ve kayıpların giderek artması bireylerin temel ihtiyaçlarının yanı sıra psikososyal ihtiyaçlarını da gözler önüne sermiştir. Bu ihtiyaçların giderilmesi noktasında özellikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde görev yapan meslek elemanları, yerel yönetim elemanları, sivil toplum kuruluşları deprem bölgesinde göreve almıştır. Bu bağlamda bölgede verilen psikososyal hizmetlerin değerlendirilmesinden önce bu hizmetlerin tanımlanması gerekmektedir.

2.3. Afetin Psikososyal Etkileri

Afetin aniden meydana gelmesi, çok büyük bir coğrafi alanı etkilemesi, çoklu kayıplara neden olması, insan kontrolünün dışında gelişmesi afeti çok etkili ve yıkıcı kılmaktadır. Depremden sonra oluşan yıkımın büyüklüğü, can kayıpları ve yaralanmalar, maddi olarak yaşanan kayıplar kişilerin ve ailelerin işlevselliğini doğrudan etkilemektedir (Erdur Baker, 2014). Yaşanan afetin etkisi; yıkımın boyutu, meydana geldiği toplumun özellikleri, etkilediği kişilerin özellikleri gibi etmenlerle şekillenmektedir. Afetlerle ilgili yapılan çalışmalarda dünyanın pek çok yerinde bireyler, aileler ve toplumlar üzerinde doğal ve insan kaynaklı afetlerin pek çok olumsuz etkisi olduğu görülmüştür. Özellikle fiziksel etkilerin yanı sıra bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarında da değişikliklere neden olan ve ruh sağlığını etkileyen ya da mevcut ruhsal problemlerin şiddetini artıran psikolojik etkilerde görülmüştür (CRED, 2018).

2007 yılında yayınlanan "Acil Durumlarda Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek" rehber kılavuzdan sonra afetin meydana getirdiği psikiyatrik ve psikososyal sonuçlar gruplara ayrılmıştır (IASC, 2007). Dünya Sağlık Örgütü ve Kurumlar Arası Daimî Komiteye göre; afet ve acil durumlarda ortaya çıkması muhtemel sosyal sorunlar şunlardır:

- Afet/acil durum öncesinde meydana gelen sosyal sorunlar. Örneğin; marjinalleşmiş veya ayrımcılığa uğrayan bir grubun aşırı yoksullaşması.
- Acil durumdan kaynaklanan sosyal sorunlar. Örneğin; sosyal ağlarda bozulma, cinsiyete dayalı şiddet ve aile yapısındaki dağılımlar.
- Acil duruma bağlı stres. Örneğin; Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) ve/veya depresyon, Akut Stres Bozukluğu (ASB) semptomlarına benzer görüldüğü keder, beklenen veya patolojik olmayan stres ve stres.
- İnsani yardımdan kaynaklanan sosyal sorunlar. Örneğin; geleneksel destek mekanizmalarının veya toplum yapılarının sabote edilmesi.
- İnsani yardımın sebep olduğu psikolojik sorunlar. Örneğin; gıda dağıtımı sırasında yaşanan sıkıntılar sebebiyle oluşan kaygı ve depresyon.
- Önceden var olan zihinsel sağlık ya da psikiyatrik sorunlar. Örneğin; alkol kullanımı veya şiddetli zihinsel bozukluk (IASC, 2007).

Afetlerden sonra kişiler ruhsal olarak uzun süreli hasar görmektedir. Yakınlarının kaybı, zarar gören yaşam yerlerinde yaşamaya devam etmeleri, onları sürekli görmeleri, işsizlik, yoksulluk,

ekonomik güçlükler ve yönetimsel aksaklıklar vb. sebepler kişileri olumsuz etkilemektedir (Sattler vd., 2002). Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) ve Majör Depresyon (MD) afetlerden sonra en sık karşılaşılan hastalıklardandır. 1988 yılındaki Ermenistan Depremi'nden sonra, tedavi için başvuranlarda ilk 6 ayda TSSB yaygınlığı %74, MD yaygınlığı ise %24, olarak görülmüştür (Aker, 2006). Marmara Depremi'nden sonra yapılan çalışmalarda TSSB için çeşitli risk etmenleri de saptanmıştır. Bunlar şu şekilde sıralanmıştır: *“Kadın olmak, psikiyatrik ve fiziksel hastalık öyküsü ve ailede psikiyatrik hastalık öyküsünün bulunması, önceki travmatik yaşantılar, bekar – yalnız yaşamak, kaynak kaybı, depremin nesnel ve öznel şiddeti, yakın kaybı, düşük eğitim düzeyi, yaşlılık ve arama–kurtarma çalışmalarına katılmak”* (Aker, 2006).

Afetlerden en çok etkilenen nüfus, hassas gruplar olarak ifade edilen çocuklar, kadınlar, yaşlılar, engelli kişiler ve özel tıbbi bakıma ihtiyaç duyan insanlardan oluşmaktadır. Bu grupların afet sonrasında ihtiyaçları olan özel hizmetlerin türleri ve nitelikleri bakımından grup içi ve gruplar arası farklılıkları oluşturmaktadır (Demir, 2020).

2.4. Psikososyal Müdahale

Psikososyal destek, bireylerin iyilik hallerini korumak ve olası davranış bozukluklarını önlemek veya gidermek amacıyla gerçekleştirilen her türlü desteği içeren müdahaleler bütünüdür (IASC, 2007). Buna paralel olarak psikososyal destek programlarının *“psikososyal etkilere yönelik sosyal, psikososyal, eğitici, sağlıkla ilgili veya sağlık alanı dışındaki müdahaleleri, daha geniş çaplı olarak ifade etmek gerekirse, stresli hale gelen veya çevresine uyum göstermeyen, fonksiyon bozukluğu yaşayan ve zihinsel bozuklukları olan kimselere yönelik hizmetleri de”* kapsadığı söylenebilir (UNICEF, 2015). Afet ve acil durumlarda psikososyal müdahale; afetten etkilenen bireylerin ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilme, bireyleri afet öncesi yaşantılarına dönmeleri konusunda destekleme, kişilerin baş etme, müdahale edebilme ve iyileşme becerilerini artırma gibi hizmetlerin bütünü olarak ifade edilebilir (Mağden vd., 2008).

2.5. Afetlerde Psikososyal Müdahalenin Aşamaları

Afet sonrası uygulanan psikososyal müdahaleler dört aşamada gerçekleştirilir. İlk aşama afet sonrası fiziki koşulların iyileştirilmesi için temel gereksinimlerin temini ve güvenliğin sağlanmasıdır. İkinci aşama, afete bağlı ortaya çıkan stres ve travmanın söndürülmesine yönelik toplumun da dahil olduğu desteklerden oluşur. Bu aşama ihtiyaç analizi, bilgilendirme ve temel ihtiyaçlara yönelik yönlendirmelerden oluşur. Üçüncü aşamada, afetin ardından orta dönemde devam eden travmaya bağlı sorun yaşayan birey, aile veya gruplar için uzmanlaşmış, tedavi edici hizmetleri içerir. Son aşamada, uzun dönemde devam eden travmaya bağlı psikopatolojilerin sağaltımına yönelik tedavi yöntemleri kullanılır. İlk aşamadan son aşamaya giderken hedef kitle küçülürken uygulayıcıların uzmanlık düzeylerinin artması gerekmektedir (UNICEF, 2015).

Psikososyal destek sağlanırken, uluslararası düzeyde kabul görmüş birtakım prosedür ve standartların izlenmesi gerekmektedir.

Uluslararası Travmatik Stres Çalışmaları Derneği şu dört temel ilkenin önemini vurgulamıştır: *“Değerler, afet öncesinde ve sonrasında toplumda var olan ilgili sorunlar, temel esaslar, izleme ve değerlendirme.”* İlk iki ilke, bu değerlerin uzmanların insani hususlara saygı göstermesini sağladığı varsayımına dayanmakta ve yol göstermektedir. İnsanların gelenek ve göreneklerinin korunmasını sağlayan ve ilgili değerlere duyarlı bir hizmet etkili sonuçlar verecektir. Yine aynı şekilde kültürel farklılıkları dikkate alan bir hizmet de ihtiyaçlara daha uygun cevaplar verecektir. Diğer iki ilke ise, uygun bir eğitim ve etkili bir hizmet sunumu için gerekli olan asgari bilgi, duyarlılık ve beceri düzeyini tanımlamaktadır (UNICEF, 2015).

Psikososyal müdahaleler dokuz temel aşamadan oluşmaktadır. Bunlar (Mağden vd., 2008):

İhtiyaç ve Kaynak Tespiti: Afetten hemen sonra gerçekleştirilen, bireylerin afetten etkilenme şekillerinin, sorunlarının, ihtiyaçlarının, var olan kaynakların ve bu kaynakların nasıl sunulacağını belirlediği dönemdir.

Psikolojik İlk Yardım: Afetten etkilenen bireylerin kendilerini ifade etmesine olanak verilmesi, yaşadıklarını ve hissettiklerini anlamaya, anlamlandırmaya ve rahatlamalarına yardımcı olan bir müdahale yöntemidir.

Toplumu Harekete Geçirme: Bireylerin kendi kendine yardım edebilme becerisini arttırmaya, toplumsal kaynakların belirlenip incelemeler doğrultusunda eylem planı hazırlamaya, iyileşme sürecini desteklemeye yönelik müdahalelerdir. Bu süreçte toplumdaki gönüllüleri ve saygınlığı olan toplum liderlerini belirleyerek harekete geçirmek gerekmektedir.

Sevk Etme ve Yönlendirme: Önceki aşamalarda fark edilen ciddi psikolojik desteğe ihtiyaç duyan bireylerin yardım alabilmeleri için ruh sağlığı uzmanlarına yönlendirildiği aşamadır.

Sürdürülebilir Projelerin Planlanması: Afetten etkilenenlerin baş etme kapasitelerinin geliştirilip ihtiyaçları dolayısıyla harekete geçmelerinin sağlandığı, kendi yaşamlarının kontrolünü yeniden sağlayabilmelerine ve sorumluluk almalarına olanak verildiği projelerin uygulandığı müdahalelerdir.

Bilgi Merkezi Oluşturma: Bilginin ihtiyaç duyan herkesle paylaşıldığı, ihtiyaçların ve kaynakların bulunduğu, kolay ulaşılabilir bilgi merkezlerinin oluşturulması şeklindeki psikososyal müdahaledir.

Eğitim: Afetten etkilenenlere ve yardım çalışmalarına katılanlara (psikolog, sosyal hizmet uzmanı, kamp yöneticileri, öğretmenler, sivil toplum çalışanları, toplum liderleri vb.) ihtiyaçlar ve talepler doğrultusunda planlanan eğitimlerin verildiği müdahaledir. Eğitim programları hazırlanırken farklı yaş ve ihtiyaç gruplarına göre programlar yapılmalı, programlar kapsayıcı olmalıdır.

Çalışana Destek: Afet yardım hizmetleri sırasında kullanılacak güncel bilgilerin, çalışanlara düzenli olarak iletilmesi, paylaşım ve destek toplantılarının düzenlenmesi, çalışanları etkileyen olumsuz faktörlerin belirlenmesi ve azaltılması yönündeki etkinlikleri içerir.

İzleme ve Değerlendirme: Sağlanan psikososyal müdahalenin istenilen etkiye ulaşmış olup olmadığını belirlediği aşamadır. Bu basamakta müdahalenin etkileri ve uygulamalarla ilgili bilgi toplanırken aynı zamanda gerçekleştirilecek faaliyetler ve programlar için veri tabanı oluşturulur.

1990'lı yıllarda afetlerde psikososyal destek hizmetlerine yönelik farkındalık ve bilgi temeli oluşmaya başlasa da sosyal hizmet biliminin afete yönelik çalışmaları 1980'li yıllara dayanmaktadır. Sosyal hizmet, afet ve acil durumlarda psikososyal destek hizmetlerini afetlerde sosyal hizmet ve krize müdahale başlıkları altında incelemiştir. Sosyal hizmetin genelci ve disiplinler arası yaklaşımı sayesinde sosyal hizmet uzmanları psikososyal destek hizmetlerinin her aşamasında bulunmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının sunduğu bu çok yönlü hizmet, psikososyal destek hizmeti sağlayan profesyoneller arasında sosyal hizmet uzmanlarını özel kılmaktadır (Alakara Özcan, 2018).

Sosyal hizmet uzmanları yaşanan krize bütüncül bakarak afetten etkilenen bireyleri kendi çevresi içinde değerlendirir ve kaynaklarla buluşturmaya çalışır. Sosyal hizmet uzmanlarının edindiği bu amaç genelci sosyal hizmet ve sistem yaklaşımının bir sonucudur. Bu bakış açısıyla sosyal hizmet uzmanları afet döngüsünün her aşamasında (zarar azaltma, hazırlık, müdahale, iyileştirme) etkin bir şekilde görev alabilir. Afet yönetimi döngüsü itibarıyla afet öncesi ve sonrası hizmetlerin planlanması, sunumu, diğer sektörler ile iş birliği ve eşgüdüm sağlanması noktalarında katkı verebilecek bir meslek olduğu görülmektedir. Sosyal hizmet mesleğinin fonksiyonları açısından konuya yaklaştığımızda, “koruyucu-önleyici fonksiyonun afet öncesi hazırlık döneminde, tedavi edici-iyileştirici ve geliştirici- destekleyici fonksiyonların ise afet sonrası dönemde yapılması gerekenler ile birebir örtüştüğü” görülmektedir (Buz, 2002).

Tüm bunlar sonucunda çalışmanın amacı; deprem bölgelerinde sunulan psikososyal hizmetlerin değerlendirilmesi ve psikososyal destek görevlilerinin duygu ve düşüncelerinin ortaya konulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda oluşturulan teorik alt yapıya bakıldığında; afetin bir kriz yarattığı göz önüne alındığında 1946 yılında Eric Lindemann’ın Coconat Grove yangını izleyen akut yas reaksiyonu gözlemleri ile ilgili çalışmalarıyla ortaya çıkmış krize müdahale yaklaşımı yer almaktadır (Knox ve Roberts, 2008). Bu yaklaşımın temel ilkeleri ego psikolojisi ve ekolojik sistem yaklaşımından gelmektedir. Temel fikirlerini ego psikolojisinin gelişim dönemleri, psikososyal krizler, baş etme becerileri ve savunma mekanizmalarından almıştır. Kriz, çeşitli duygusal zorluklar sonucunda ortaya çıkan akut ve süresi sınırlı bir denge bozukluğudur. “Bireyin çeşitli durumlar ve yaşam olayları ile karşılaştığında bunlarla baş edemeyecek şekilde ruhsal dengesinin sarsılması hatta kaybı olarak tanımlanabilir”. Birçok kriz tepkisi sevilen bir kişinin ölümü, ayrılma ya da boşanma, iş kaybı, saldırıya uğrama, taciz, tecavüz, afetler gibi kişinin hayatında ciddi değişikliklere neden olacak olaylardan sonra gelişir. Bu durumu kişi kendi baş etme ve problem çözme becerileriyle aşamadığı için kriz müdahalesine ihtiyaç duyar (Clark, 2007). Krize etkili müdahalenin 4 ana bileşeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki müdahalenin etik bir temel üzerine oturtulmasıdır. İkinci bileşeni sosyal hizmet uzmanının kendi yöntemlerini destekleyecek teorik altyapıya sahip olmasıdır. Üçüncü bileşen sosyal hizmet uzmanının kendini keşfetmesi, kendi zorluklarının ve kaynaklarının farkına varmasıdır. Son bileşen ise beceri ve tekniklerdir (O’Hagan, 2002; akt. Yıldırım, 2016). Kriz tepkisi veren bireylerin tüm bu semptomların azaltılması ve afet öncesi normal yaşam sürecine dönülmesi noktasında ise deprem bölgesinde yer alan bireylere psikososyal destek hizmetleri sunmak önem arz etmektedir.

Bu bağlamda yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda çalışma kapsamında oluşturulan araştırma soruları aşağıda yer almaktadır:

1. Deprem bölgesinde psikososyal destek çalışmaları yürütmüş meslek elemanları kendi çalışmalarını nasıl değerlendirmektedir?
2. Deprem bölgesinde sunulan psikososyal hizmetler psikososyal destek görevlileri tarafından nasıl değerlendirilmektedir?
3. Deprem bölgesinde yer alan bireylerin psikososyal anlamda temel ihtiyaçları nelerdir?
4. Afet sonrası müdahale kapsamında psikososyal destek hizmetleri nasıl geliştirilmelidir?

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Deprem bölgelerinde sunulan psikososyal hizmetlerin değerlendirilmesi ve psikososyal destek görevlilerinin duygu ve düşüncelerinin ortaya konulmasını amaçlayan çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, varsayımlardan hareketle birey, grup veya toplulukların sosyal ya da insani sorunlara yükledikleri anlamlara değinen ve çalışmanın temel problemlerini

inceleyen araştırmalardır (Creswell, 2021). Çalışmada aynı zamanda nitel araştırma desenlerinden biri olan olgu bilimsel (fenomenolojik) araştırma deseni kullanılmıştır. Bu desen, katılımcıların yaşadıkları deneyimlerin özünü ya da bireyin dünyadaki varoluşuna dair algısını yakalamayı amaçlamaktadır (Krysiak ve Finn, 2015).

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu depremden etkilenen 11 ilde (Kahramanmaraş, Hatay, Malatya, Elâzığ, Kilis, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Gaziantep) görev yapan psikososyal destek görevlilerinden oluşmaktadır. Bu görevlilerin mesleklerine bakıldığında beş kişinin sosyal hizmet uzmanı, iki kişinin psikolog, bir kişinin çocuk gelişimci ve iki kişinin ise sosyolog olduğu görülmektedir. Tamamen gönüllülük esasına dayalı bir şekilde gerçekleştirilen bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinin bir türü olan kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu teknikte araştırmacılar, görüşme yaptığı katılımcılar aracılığıyla diğer katılımcılara ulaşmakta ve böylece verilerin zenginleştirilmesi amaçlanmaktadır (Creswell, 2021). Araştırma kapsamında ayrıca katılımcılara Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu imzalatılmış ve böylece hem yazılı hem de sözlü onayları alınmıştır. Toplam 10 kişiyle görüşme gerçekleştirilmiş ve ilgili bilgilere Tablo 1’de yer verilmiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 28’dir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Doğum Yeri	Mesleki Tecrübe
K1	39	Kadın	Bekar	Bayburt	7 yıl
K2	28	Erkek	Bekar	Van	5 yıl
K3	31	Erkek	Bekar	Trabzon	3 yıl
K4	27	Kadın	Bekar	İzmir	1,5 yıl
K5	27	Kadın	Evli	İstanbul	4 yıl
K6	27	Kadın	Bekar	Kayseri	9 ay
K7	27	Kadın	Bekar	İstanbul	2 yıl
K8	28	Erkek	Bekar	Kastamonu	3 yıl
K9	26	Erkek	Bekar	Çanakkale	2 yıl
K10	27	Kadın	Evli	Elâzığ	5 yıl

3.3. Veri Oluşturma Aracı

Çalışmada veriler derinlemesine görüşme (mülakat) tekniği ile toplanmıştır. Derinlemesine görüşme, katılımcıların duygu, düşünce ve bilgilerini açıkça ifade ettiği ve yaşam öykülerini paylaştığı bir tekniktir. Bu bağlamda ayrıca derinlemesine görüşme kapsamında yapılan literatür taraması sonucunda araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu formda sosyo-demografik soruların yanı sıra katılımcıların deprem bölgelerinde edindikleri deneyimlerine ilişkin sorular da yer almaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu daha sonra sahada aktif görev yapan bir psikososyal destek görevlisine iletilmiş ve uzman görüşü alınmıştır. Katılımcıların çoğunun farklı illerde görev yapmasından dolayı görüşmeler online bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerden önce ayrıca katılımcılardan yazılı ve sözlü onamlar alınmış ve ekran kaydı yapılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Çalışma kapsamında veriler betimsel analiz tekniğiyle analiz edilmiştir. Bu teknikte katılımcıların doğrudan ifadelerine yer verilmekte ve ortaya çıkan neden-sonuç ilişkileri temalarla ilişkilendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu bağlamda öncelikle elde edilen verilerden hareketle araştırmanın temaları belirlenmiştir. Bunun yanı sıra görüşmeler sırasında alınan ekran kayıtları bilgisayar ortamında yazıya dönüştürülmüş ve bir yazı dökümü hazırlanmıştır. Elde edilen yazı dökümünden hareketle herhangi bir program kullanılmadan araştırmacılar tarafından

analiz gerçekleştirilmiştir. Ayrıca analiz aşamasında katılımcılar metin içerisinde katılımcı (K), katılımcı sayısı, yaş olarak kodlanmıştır.

3.5. Araştırmaya İlişkin Etik Bilgiler

Bu çalışmanın İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 22/05/2023 tarihinde 63 karar numarasıyla etik kurul izni bulunmaktadır.

4. BULGULAR

Çalışma kapsamında elde edilen veriler doğrultusunda iki ana tema belirlenmiş ve bu temalar "psikososyal destek görevlilerinin öz değerlendirmeleri" ve "psikososyal alanda gerçekleştirilen hizmetlere yönelik değerlendirmeler" olarak tanımlanmıştır. Her iki ana temaya ilişkin alt temalara yer verilmemiştir.

4.1. Psikososyal Destek Görevlilerinin Öz Değerlendirmesi

Bu tema kapsamında psikososyal destek görevlilerinin gerçekleştirdikleri psikososyal destek hizmetlerine yönelik kendi öz değerlendirmelerine odaklanılmıştır.

Araştırma kapsamında ilk olarak katılımcılara Kahramanmaraş depremi esnasında neredeydiniz, nasıl etkilendiniz sorusu yöneltilmiş ve bu konudaki görüşleri incelenmiştir. Katılımcılardan biri Samandağ ve Defne merkezli 6.4 büyüklüğündeki depremde görevlendirilmesi nedeniyle Samandağ'da (K1-39), bir diğeri Kahramanmaraş'a sınır olan Kayseri'de (K7-27) ve diğer katılımcıların büyük çoğunluğu İstanbul'da bulunduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar depremden nasıl etkilendikleri sorusuna ise kaygı, korku, suçluluk, çaresizlik, üzüntü gibi ortak duygularla cevaplar vermişlerdir:

"Defne ve Samandağ merkezli 6.4 büyüklüğündeki depremi Samandağ'da yaşadım. Çadır kentte kalan kişiler çok korktular. Çocuklar sağa sola kaçışmaya, ağlayan haykıran insanlar korkuyla birbirine sarılmaya başladılar. Bazı insanlar şoka girdi. Çadır kenttekilerin güvenliğinden emin olduktan sonra, Sosyal Hizmet Uzmanı arkadaşımınla birlikte ellerimizde fenerle diğer çadır kente ve çevredeki yerleşimlerde gidip durumu kontrol ettik. Sonrasında depremden etkilenen bireyler için açık alanda güvenli alanlar oluşturduk, ihtiyaçlarını karşıladık, hepsi ile konuşarak onları sakinleştirdik ve güven içinde uyumalarını sağladık." (K1-39).

"Deprem sırasında İstanbul'da evimde uyuyordum. Sabah arkadaşımın telefonuyla öğrendim deprem olduğunu, halam Antakya'da yaşıyordu. Duyduktan sonra hemen telefona sarıldım, iyi olduklarını duyunca içim başta biraz rahatlardı ama sonrasında yaşanan korkunç yıkımı görünce etkisinden uzun süre çıkamadım. Her an deprem oluyormuş gibi bir hisse kapıldığım anlar oldu." (K4-27).

"İstanbul'daydım. Çok zorlayıcı bir süreç oldu. Suçluluk, çaresizlik, öfke, korku, inkâr dolu bir süreçti" (K5-27).

Katılımcılara deprem sonrası gerçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerine yönelik herhangi bir deneyimi olup olmadığı, bu konuda herhangi bir eğitime sahip olma durumları sorulmuş olup katılımcılardan sadece biri (K2-28) deprem öncesinde yeterli eğitime sahip olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. Araştırma kapsamında katılımcıların büyük çoğunluğu herhangi bir deneyime ve eğitime sahip olmadığını bildirmiştir.

“Deprem öncesinde çeşitli sivil toplum kurumları ve derneklerin eğitime katılmışım, bunlardan biri de SHUDER'in verdiği eğitimdi.” (K2-28).

“Daha öncesinde bir deneyimim yoktu fakat deprem sonrasında psikolojik ilk yardım eğitimi aldım.” (K4-27).

Katılımcıların psikososyal destek faaliyetleri kapsamında ihtiyaç tespiti, psikolojik ilkyardım, psikososyal destek temelli atölyeler yürütme, aynı yardım dağıtımını gibi çeşitli görevler aldığı katılımcılar tarafından şu şekilde ifade edilmiştir.

“Yaklaşık 200 kişi ile görüşme sağladım. İnsanlar birbirleriyle paylaşmaktan çok dışardan gelenlerle konuşmak istiyordu, yaşadıklarını, duygularını, kayıplarını anlatmak istiyordu. Hepsini dinledim. Yalnızca depremde ve sonrasında yaşadıklarını değil, hayatlarının güzel anlarını da anlattılar... Ürün dağıtımını gerçekleştirilirken çadır kentte kalan kişiler de çalışmaya dâhil edildi. Yemek dağıtımını ve yemek pişirilmesinde depremden etkilenen kişileri de çalışmaya dâhil ettik. Çocuklarla eğitsel faaliyetler yaptık, oyun oynadık, resim çizdik, hikâyeler anlattık. Depremden etkilenmiş kuaför bir kişinin ihtiyaçları sağlanarak insanlara kuaför hizmeti vermesi sağlandı. Çadır kentler ve konteyner kentlerin alt yapı, üst yapı, güvenlik, elektrik ve su tesisatı, WC ve duşların konulması, çamaşırhane kurulması gibi ihtiyaçları giderildi ve sürdürülebilir yaşam merkezleri haline getirildi.” (K1-39).

“Akut dönemde afet bölgesinde bulunmam sebebiyle daha çok psikolojik ilk yardım da bulundum. Bireyleri ruhsal anlamda güçlendirmeye çalıştım ve mağduriyetle birlikte ortaya çıkan işlev kayıplarının önüne geçmeye. Bireyin tekrardan işlevsel olduğu dönemlere dönmesini sağlamak için çalışmalar yürütüm.” (K2-28).

“Psikososyal destek çadırlarında daha çok çocuklarla beraber vakit geçirerek yaşanan durumu normalleştirme ve depremin çocuklar üzerinde yarattığı olumsuz duygu, düşünce ve davranışları en aza indirmek için çalıştık. Aynı zamanda görevlendirildiğimiz çadır kentlerde çadırları gezerek kadınlara, engellilere, yaşlılara ve özel ihtiyaçları olan bireylere ulaşarak iletişime geçmek yaşadıkları zor zamanları paylaşmak ve ihtiyaçlarını tespit etme noktasında çalışmalar yürüttük. Buna dâhil olarak zaman zaman köyleri gezerek oradaki ihtiyaç sahiplerine ulaşmaya ve psikososyal destek vermeye çalıştık.” (K7-27).

Katılımcılara bahsettikleri görevleri yaparken neyi iyi yaptıklarını düşündüklerini, hangi konularda zorluk çektikleri, kendilerinin psikososyal desteğe ihtiyaç duyup duymadığı soruları yöneltilmiş olup katılımcıların birçoğu iyi bir dinleyici olduğunu dile getirmiştir.

“En iyi yaptığım şey sanıyorum depremden etkilenen kişileri dinlemek oldu. Bir de yardımların ihtiyaç sahipleri ile buluşturulması ile birincil önceliği olan bireylerin (engelliler, kronik hastalığı olanlar, yatağa bağımlı olanlar, travma sonrası stres bozukluğu yaşayanlar vs.) ihtiyaçlarının ivedilikle karşılanması noktasında elimden gelenin en iyisini yaptığımı düşünüyorum.” (K1-39).

“İnsanları dinlemek empati kurmaya çalışma konusunda kendimi başarılı buluyorum fakat karşımdaki insanı dinlerken özdeşim yapmadan duramadım. İster istemez çok etkilendim özellikle çocuklarla iletişim kurup onlarla zaman geçirirken kendimi sürekli bağ kurarken buldum ve bu bağ kurma kısmı bana iyi gelmedi. Bulduğum yerden ayrılırken zorluk çektim.” (K4-27).

Uygun çalışma ortamının olmaması, diğer görevlilerle sağlıklı iletişim kuramamak, koordinasyonsuzluk katılımcıları zorlayan faktörlerden olmuştur.

“Diğer personellerle iletişim konusunda zorluk çektim, koordinasyonsuzluğa adapte olma konusunda, temiz banyo tuvalet ihtiyacına ulaşma konusunda zorlandım.” (K3-31).

“Uygun bir çalışma alanı ve görüşme ortamının olmamasını en büyük zorluk yaşadığım alan olarak nitelendirebilirim. Kendim psikososyal destek almadım, elbette ihtiyaç duydum ancak iş yoğunluğu ve daha fazla hizmet sunabilme gayesi sebebiyle bu şekilde bir girişimde bulunma imkânım olmadı.” (K8-28).

Bir katılımcı soğukkanlı bir şekilde görevini yürüttüğünü bildirirken diğeri duygu yoğunluğu yaşadığını ve ağladığını ifade etmiştir.

“Öncelikle oldukça soğukkanlı bir olduğumu gördüm. Görev bilincinden dolayı galiba aslında panik ve aceleci bir insan olmama rağmen 6.4'lük deprem anında sanki daha önce her gün deprem yaşamışım gibi çocukların olduğu alanda sakin bir şekilde dizimin üzerine çöküp birlikte sarıldık... Döndüğümde ise herhangi bir destek almadım. İhtiyaç duydum bazı duygu durum ve uyku bozuklukları yaşadım fakat döner dönmez bir yardım almadım. Şu ana kadar grup terapi sürecinde afet bölgesinden döndükten 10 gün sonra bir destek almış oldum.” (K3-31).

“Depremden etkilenen kişilerin öfkesinin çok normal olduğunun farkındaydım. Ama bana biri çok bağırdı. Çocuğunu kaybetmişti çünkü. Bu duygu yoğunluğundan kişinin karşısında ağladım hüngür hüngür. Sonra çocuklarla çalışmak istediğimi söyledim. Destek almadım ama destek alacağım çünkü çok fazla etkilendim.” (K10-27).

Katılımcılara ne olsaydı bahsettiğiniz zorlukları yaşamazdınız sorusu sorulmuş olup çoğunluğun cevabı afet öncesinde afete yönelik nitelikli bir eğitim ve daha iyi bir koordinasyon şeklinde olmuştur.

“Planlı bir organizasyon, merkezi hükümet ile yerel yönetimlerin ve STK'ların iş birliği olsaydı olumsuzluklar yaşanmazdı.” (K1-39).

“Görevlendirme yapılmadan önce yas ve kayıp alanında bir eğitim almak belki bu noktada benim için daha faydalı olabilirdi.” (K7-27).

“Nitelikli ve donanımlı bir eğitim alsaydım, oraya gittiğimde ne yapacağım tam olarak bildirilseydi, kaç gün kalacağım, yanıma neler almam gerektiği bildirilseydi daha az etkilenirdim.” (K10-27).

Katılımcılardan biri afet alanındaki yöneticilerin sosyal hizmet alanından olmamasını, zorla görevlendirilmelerini şu şekilde eleştirmiştir:

“Kurum tarafından gönderilen yöneticilerin afetlerde sosyal hizmet konusunda daha fazla bilgi sahibi olması gerekiyordu. Konu hakkında herhangi bir bilgisi, eğitimi ve hatta gönüllülüğü olmayan kişiler yetkilendirilmişti.” (K5-27).

Katılımcılara gerçekleştirdiğiniz çalışmaların insanların hayatında size göre ne gibi etkileri oldu sorusu sorulmuş olup verilen cevapların tümünün olumlu etkiler yarattığı yönünde olduğu, depremden etkilenen bireylerin yanında olmanın bile çok önemli olduğunu vurguladıkları görülmüştür.

“Somut olarak insanların barınma, temel gıda, hijyen ihtiyaçlarını giderdik, bununla birlikte psikolojik ilk yardımı sağladık, dokunduğumuz insanlara siz yalnız değilsiniz bizde yanınızdayız hissi verdiğimizizi düşünüyorum.” (K2-28).

“Psikososyal boyutta insanlara iyi geldiğini düşünüyorum. O kadar kendi hallerine kalmış konuşmaya yaşadıklarını anlatmaya ihtiyaçları vardı ki günde ortalama 8 kişiyle görüşüyordum. Hepsini de de iyi ki geldiniz, bizi böyle dinleyen insanlara çok ihtiyacımız var diyorlardı.” (K4-27).

“İnsanların hayatında en bariz olarak yalnız olmadıklarını hissettirmemiz ve yaşanan felaketin hep birlikte üstesinden geleceğimizi hissini kendilerine yaşattığımız fikrindeyim.” (K8-28).

Bu tema çerçevesinde genel olarak psikososyal destek görevlilerinin kendi öz değerlendirmeleri ele alınmış ve birçoğunun bu konuda kendini yetersiz gördüğü tespit edilmiştir.

4.2. Psikososyal Alanda Gerçekleştirilen Hizmetlere Yönelik Değerlendirmeler

Bu tema kapsamında psikososyal destek görevlilerinin kendi yürüttükleri çalışmalardan bağımsız olarak deprem sonrası gerçekleştirilen psikososyal destek çalışmalarını ilişkin duygu ve düşüncelerine odaklanılmıştır.

İlk olarak katılımcılara deprem sonrasında psikososyal alanda gerçekleştirilen çalışmalarını nasıl değerlendirdikleri sorusu sorulmuş olup cevapların çoğunun yeterli ve nitelikli bir destek olmadığı şeklinde olduğu görülmüştür.

“Düzenli, planlı ve sistematik psikososyal destek verilmedi maalesef, yalnızca akut sorunların giderilmesi ve rahatlama sağlamak adına bir veya iki görüşmeden oluşan bir destekten bahsediyorum. Maalesef deprem bölgesinde terapötik koşulların sağlanması da neredeyse imkânsızdı.” (K1-39).

“İnsanların güvenliği sağlanmadı, fiziksel ihtiyaçları dahi karşılanmadı. Psikososyal desteklerin lüks kaldığı bir atmosfer oluştu/oluşturuldu. Hala da bu atmosfer devam ediyor. Yeterli değildi.” (K5-27).

“Psikososyal alanda gerçekleştirilen çalışmaların uygun ortamlarda gerçekleşmesinin mümkün olmaması ve desteği sağlayacak meslek elemanlarının da süreçte deprem mağduru konumuna düşmeleri, desteğe ihtiyaç duyulmasına rağmen asgari düzeyde destek sağlanması meslek elemanlarının verimliliğini düşürdü.” (K8-28).

“Yeterli ve efektif olduğunu düşünmüyorum. Kısa vadeli düşünülüyor bu tür hizmetler ama çok uzun zaman dilimlerine yayılmalı. Ben sekizinci günde alanda oldum, geciktiğimizi düşünüyorum.” (K10-27).

Katılımcılara desteklerin ihtiyaca yönelik olarak verildiğini düşünüyor musunuz sorusu sorulmuş olup K4-27 adlı katılımcı desteklerin ihtiyaca yönelik olmadığını, tekdüzeliğin söz konusu olduğunu ve temel ihtiyaçların giderilmesine yönelik bir destek mekanizmasının yaratıldığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra verilen destek hizmetlerinden sadece çocuklara yönelik yapılan hizmetler hakkında olumlu görüş bulunmuş ve K5-27 bunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Yapılanlar içinde ihtiyaca yönelik olan da vardı olmayan da. Ama sanırım çocukların ihtiyaçları konusunda daha çok bilgilenmişiz. Çocuklar için yapılan çok güzel çalışmalara şahit oldum. Yine

Afet ve Risk Dergisi Cilt: 7 Sayı: 1, 2024 (108-127) Sinem Arslankoç, Çağla Salduz Doruk, Orhan Koçak
kadınlara yönelik de çalışmalar (az da olsa) ön plana çıktı. Bu noktada gönüllü dernek/toplulukların güzel çalışmalar yaptığını gördük. Kamu kurumları yetersizdi tabii ki.” (K5-27).

Bir katılımcı şehrin çeperlerin ve köylerde yaşayan insanlara yeterli ve ihtiyaca yönelik desteklerin ulaşmadığını şu şekilde bildirmiştir:

“Şehir merkezlerinde ve ilçelerde ihtiyaçların daha adaletli dağıtıldığı hatta sosyal market uygulaması ile bu adaletin sağlandığını gözlemledim fakat aynı durum köyler için pek geçerli olmadığını söyleyebilirim. Şahit olduğum bir olay üzerinde anlatmam gerekirse su sıkıntısı olan bir köye bir tır su yardımı geldiği fakat bu suyun köydeki kişilere muhtar tarafından adaletli dağıtılmadığı ve kimisi su alırken kimisini suya ulaşmadığını alanda gözlemledim.” (K7-27).

Katılımcılara depreme maruz kalmış bireylerin psikososyal anlamda temel ihtiyaçlarının neler olduğu sorusu sorulmuştur, birden fazla katılımcı depremi yaşayanlar için güvende hissetmenin en önemli psikososyal ihtiyaç olduğunu belirtmiştir:

“Depremden etkilenmiş bireylerin psikososyal anlamda en temel ihtiyaçlarının güvende olma hissi olduğu fikrindeyim. Özellikle afet bölgesinde yaşamını sürdürmeye devam eden bireyler için hayatın risklerine karşı korunabilme durumunun mümkün olmaması sebebiyle karşılanamadığı kanaatindeyim.” (K8-28).

“Güvenebilmek ve değerli olduklarını hissetmek... Maalesef bunların yetişkinler için sağlandığını söyleyemeyiz. Çadır kentlere yerleştirilebilen insanlar için bunlar nispeten sağlandı hatta bazı aileler için (özellikle kayıp vermeyen) aidiyet yeniden hissedilebilir/karşılanabilir bir ihtiyaçtı. Ancak genel olarak karşılandığını söyleyemeyiz.” (K5-27).

Katılımcıların bir kısmı depremi yaşayanların bir diğer temel psikososyal ihtiyacının kayıplarıyla ve yaşadıklarıyla ilgili konuşmak ve dinlenmek olduğunu ifade etmiştir:

“Kadınlar ve yaşlılar için dertleşmeye kayıpları hakkında birilerine bir şeyler anlatmaya konuşmaya ihtiyaçları vardı. Yolda yürürken beni çevirip kızım biraz sohbet edelim mi diyen teyzelere denk geldim çünkü.” (K4-27).

“Biriyle konuşmaya, dertlerini anlatmaya, ağlamaya, birinin onları dinlemesine ihtiyaçları var” (K1-39).

Depremden etkilenmiş çocukların ihtiyaçlarını göz önüne alan bir kısım katılımcı çocukların psikososyal ihtiyaçlarının temelde rutine, deprem öncesine dönebilmek, örneğin oyun oynamak olduğunu belirtmiştir:

“Çocukların oyun ihtiyacı vardı, yaşadıkları travma etkisinden oyun oynayarak psikolojik sağaltım yapmaya çalıştıklarını gözlemledim.” (K4-27).

“Çocuklar yetişkinlere göre daha iyi durumdaydı. Önceki yaşantılarını sürdürmek istiyorlardı, mesela oyun oynamak...” (K6-27).

Katılımcılara deprem sonrası sahada psikososyal alanda görev alan kurumların organizasyon ve iletişimi ile ilgili düşünceleri sorulmuş olup katılımcılar koordinasyon eksikliğinin çok görünür olduğundan şu şekilde bahsetmiştir:

“Alanda çalışan yerel yönetimlerle ve STK’lar ile iletişimimiz kuvvetli idi, birçok konuda iş bölümü sağladık ve hizmetin alıcı ile buluşturulması konusunda etkili bir şekilde faaliyet yürüttük. Maalesef aynı iş birliğini merkezi yönetimin unsurları ile sağlayamadık.” (K1-39).

“Koordinasyon eksikliği çok görünürdü, her kurum ve kuruluş kendi psikososyal destek çalışmalarını yürütmekte, bu defa aynı kişiler birden çok yerden hizmet alabiliyorken bazı kişiler hizmete erişmekte güçlük yaşıyor.” (K2-28).

“Çatı örgütün olmaması AFAD gibi kurumları oldukça zor bir duruma sokmuştu. Devletin bütün kurumlarının eksikliği STK ve yerel yönetimlere kapasitelerinden fazla yük bindirdi diye düşünüyorum.” (K3-31).

“Desteklerin genel olarak yetersiz kaldığını gördük. Sahada ruh sağlığı çalışanı olmayan ya da yeterli eğitimlerden geçmemiş kişiler çoğunlukta ve çok fazla yaralayıcı söylemler vardı. Denetim yoktu, çok başlılık vardı. Kurumlar gerekli bilgileri paylaşmadı bilgi kirliliği çok fazlaydı. İhtiyaçlar belirlenmeden gelişigüzel toplama ve dağıtım yapıldı. Kaynaklar gerekli yerlere ulaşamadı. Kurumlar arası değil kurumların kendi içlerinde bile organizasyonsuzluk mevcuttu.” (K5-27).

Son olarak katılımcılara yeniden bir afet yaşandığı takdirde size göre önceki dönemde eksik olan ve kesinlikle gerçekleştirilmesi gereken psikososyal destek faaliyetlerinin ne olduğu sorusu yöneltilmiş olup kurumlar arası koordinasyon, iş birliği (K1-39), kültürün göz önünde bulundurularak çalışmalar yürütülmesi (K2-28), doğru bilgi ve hızlı yayılması sağlamak (K4-27), profesyonel, eğitilmiş psikososyal destek ekibinin bulunması (K7-27) şeklinde yanıtlar gelmiştir. Ayrıca afet esnasında hassas gruplardan her birinin ihtiyaçlarının ayrı ayrı önemli olduğu ve bu gruplarla yeterli ve özenli çalışılması gerektiği belirtilmiştir (K6-27; K10-27).

Bu tema çerçevesinde genel olarak psikososyal destek görevlilerinin deprem bölgelerinde sunulan hizmetler hakkındaki görüşleri ele alınmış ve genellikle sunulan hizmetlerin yetersiz olduğu, iş birliği ve koordinasyonun söz konusu olmadığı, hizmet sunan uzmanların deneyim ve eğitim eksiklikleri bulunduğu tespit edilmiştir. Tema çerçevesinde katılımcılara depremden etkilenmiş bireylerin temel ihtiyaçlarının neler olduğu sorusu da yöneltilmiş olup; güvende hissetmek, konuşmak, anlatmak, dinleyen birilerinin olması, çocuklar için deprem öncesindeki rutinelere dönebilmenin önemli bir ihtiyaç olduğu öğrenilmiştir. Katılımcıların çoğu desteklerin ihtiyaçlara göre şekillenmediğini düşünmektedir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Deprem bölgelerinde sunulan psikososyal hizmetlerin değerlendirilmesi ve psikososyal destek görevlilerinin görüşlerinin ortaya konulmasını amaçlayan bu çalışmada, 10 psikososyal destek görevlisiyle görüşmeler yapılmış ve öncelikle katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine yönelik bulgular değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda katılımcıların çoğunlukla kadınlardan oluştuğu, bekar oldukları, mesleki tecrübenin en fazla 7 yıl en az ise 9 ay olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcılardan yalnızca birinin doğum yerinin deprem illerinden biri olan Elâzığ olduğu görülmüştür. Çalışmaya paralel olarak Alakara Özcan (2018) tarafından yapılan çalışmada AFAD’ın farklı illerinde görev yapan 13 sosyal çalışmacı ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiş ve katılımcılardan kadın sayısının daha fazla olduğu, en eski çalışanın 9 yıl, en yeni çalışanın ise 4 yıldır görev yaptığı tespit edilmiştir. Farklı araştırma yöntemine sahip olan Çınar ve Cengiz (2022) tarafından yapılan çalışmada ise acil durum ve afetlere müdahalede görev yapan toplam 103 personele ulaşılmıştır. Bu katılımcıların %92,2’sinin (95) erkeklerden,

%7,8'nin (8) kadınlardan oluştuğu görülmüştür. Benzer şekilde Şahin (2019) tarafından yapılan çalışmada da hem kamu hem de sivil toplumda aktif görev yapan 283 psikososyal müdahale çalışanıyla görüşülmüş ve kesitsel tipte bir araştırma yapılmıştır. Buna göre katılımcıların çoğunlukla kadınlardan (%60,8) oluştuğu, meslek elemanı olarak sosyal çalışmacıların ise %30,7 oranında olduğu tespit edilmiştir. Demir (2020) tarafından yapılan ve nicel olarak tasarlanan çalışmada da toplam afetlerde görev yapan toplam 209 personelle görüşme gerçekleştirilmiştir. Mevcut çalışma ile diğer çalışmalar arasında katılımcı sayısı bakımından var olan farklılıklar çalışmaların farklı yöntemlere sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışma kapsamında katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinin yanı sıra psikososyal destek görevlisi olarak hem kendi öz değerlendirmeleri hem de alanda gerçekleştirilen hizmetlere yönelik değerlendirmeleri ele alınmıştır. İlk tema olarak öz değerlendirmelere bakıldığında katılımcıların depremden etkilenme noktasında büyük oranda kaygı, korku, suçluluk, çaresizlik, üzüntü gibi ortak duygulara sahip oldukları tespit edilmiştir. Sönmez (2022) ve Nakajima (2012) tarafından yapılan çalışmalarda depremden etkilenen bireylerin korku, hissizlik, uyku sorunları, öfke, üzüntü gibi duygulara sahip oldukları görülmüştür. Hissedilen bu duyguların ise gerçekleştirilen psikososyal destek hizmetlerine yönelik deneyime bağlı olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda katılımcıların büyük çoğunluğu herhangi bir deneyime ve eğitime sahip değildir. Çalışmadan farklı olarak Alakara Özcan (2018) tarafından yapılan çalışmada katılımcıların tamamının; Aslantaş (2019) tarafından yapılan çalışmada 368 katılımcıdan %52,7'sinin afet deneyimine sahip oldukları ve hizmet içi eğitimler aldıkları görülmüştür. Şahin (2019) tarafından yapılan çalışmada katılımcıların %43,9'unun; Çakmak vd., (2009) tarafından yapılan çalışmada ise 92 katılımcıdan %48,9'unun bu alanda herhangi bir eğitim almadıklarını ifade etmiştir. İfade edilen bu deneyimsizlik ve eğitimsizlik durumuna karşı olarak katılımcılar iyi birer dinleyici olduklarını ve empatiyle birlikte vatandaşlarla sıcak bağlar kurduklarını belirtmişlerdir. Çoban (2019) tarafından yapılan çalışmada iletişim temelli psikolojik desteğin oldukça önemli olduğu ve bireyin acısını paylaştığını gösterebilmenin bile gerekli olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra katılımcılar deprem bölgelerinde psikososyal destek faaliyetleri kapsamında ihtiyaç tespiti, psikolojik ilkyardım, psikososyal destek temelli atölyeler yürütme, aynı yardım dağıtımını gibi çeşitli görevlerde yer aldıkları tespit edilmiştir. İbiş ve Kesgin (2014) tarafından yapılan çalışmada Van depremi sonrasında sunulan hizmetlerin benzer şekilde yeme-içme, barınma, sağlık, tuvalet ve duş imkanları ve psikolojik destek hizmetleri olduğu görülmüştür. Alakara Özcan (2018) tarafından yapılan çalışmada da sunulan hizmetlerin bireylerin yerleştirilmesi ve temel ihtiyaçlarının karşılanması yönünde olduğu ifade edilmiştir. Yaman ve Akyurt (2013) tarafından Van depremi ardından yapılan çalışmada ise ilk olarak merkez köylerde çalışmaların yürütüldüğü ve acil ihtiyaç tespitlerinin yapıldığı görülmüştür. Bu bağlamda psikososyal destek hizmetleri açısından öncelikle temel ihtiyaçların giderilmesi ve hayatın en kısa sürede normal akışına döndürülmesi amaçlanmaktadır.

Çalışma kapsamında ikinci tema olarak deprem sonrası gerçekleştirilen psikososyal destek çalışmaları hakkındaki görüşlere odaklanılmıştır. Bu bağlamda katılımcıların çoğu deprem sonrası yapılan psikososyal çalışmaların yetersiz ve niteliksiz olduğunu, ihtiyaca yönelik herhangi bir çalışmanın söz konusu olmadığını, tekdüze ve yalnızca temel ihtiyaçlara yönelik bir destek mekanizmasının bulunduğunu ve özellikle köylerde yaşayan vatandaşlar için yeterli hizmetin götürülemediğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Çağlar (2013) tarafından yapılan çalışmada katılımcılar tarafından Van depremi sonrası sunulan psikososyal destek çalışmalarının yeterli bulunmadığı görülmüştür. Bu bulgulardan farklı olarak United Nations Children's Fund (UNICEF) ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı -o dönemki adıyla- (2015) tarafından Van-Erciş depremleri sonrası yapılan psikososyal destek çalışmalarının değerlendirildiği çalışmada katılımcılar sunulan hizmetlerin yeterli olduğunu ifade etmiş ancak resmî kurumlar ve sivil toplum kuruluşları

arasında tam bir ayrıma varamadıkları görülmüştür. Çoban (2019) tarafından yapılan çalışmada da katılımcılar kurumsal düzeyde olmasa bile sivil toplumdan, derneklerden veya yurt dışından gelen ekiplerin psikososyal hizmetler noktasında çok daha iyi bir konumda olduklarını ifade etmişlerdir. Çalışma kapsamında elde edilen bir diğer bulgu da dezavantajlı gruplara yönelik verilen psikososyal hizmetlerin niteliğidir. Bu bağlamda daha çok çocuklar üzerinden hizmetlerin gerçekleştirildiği ve kadınlar ve yaşlılar başta olmak üzere tüm yetişkinlerin de kayıplarıyla ve yaşadıklarıyla ilgili konuşmaya ve dinlenmeye ihtiyacı oldukları gözlemlenmiştir. Benzer şekilde UNICEF ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2015) tarafından yapılan çalışmada da öncelik çocuklara verilmiş ve sunulan psikososyal destekten sonra çocukların aileleriyle olan ilişkilerinde %46 oranında bir iyileşme görülmüştür. Aynı çalışmada yetişkinlerin aldıkları desteklerin de aile içi dayanışmayı arttırdığı tespit edilmiştir. Bu tema kapsamında ele alınan en önemli bulgulardan biri kurumlar arası iş birliği ve koordinasyon eksikliğidir. Katılımcıların tamamı kurumların organizasyon ve iletişimiyle ilgili çok fazla eksiklik gördüklerini, bu eksikliklerin özellikle merkezi yönetim bağlamında gerçekleştiğini, çatı kurumların sivil toplum ve yerel yönetimi zora soktuğunu, desteklerin yetersiz kaldığını, denetim yoksunluğu yaşandığını ifade etmiştir. Ayrıca kurum ve kuruluşların diğer kurum ve kuruluşların yanı sıra kendi içlerinde de koordinasyon eksiklikleri yaşandığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde Alakara Özcan (2018) tarafından yapılan çalışmada psikososyal destek görevlileri arasında doğru ve net bir görev dağılımının olmadığı görülmüştür. İbiş ve Kesgin (2014) de 17 Ağustos Marmara depremi sonrasında verilen hizmetler bağlamında ciddi derecede organizasyon ve koordinasyon eksikliği yaşandığını, psikososyal destek hizmetleri ve arama-kurtarma çalışmalarının verimsiz olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca en temel sorun hem ekiplerin birbirleriyle hem de yetkililerle yaşadıkları koordinasyon eksikliğidir. Çoban (2019) tarafından yapılan çalışmada da hem 1999 Marmara depremi hem de 2011'de yaşanan Van depremi sonrasında hayatın normal akışına döndürülmesi için gününbirlik kararlarla iyileştirme çalışmalarının yapıldığı ve bu da bölgede koordinasyon eksikliğinin yaşanmasına neden olduğu görülmüştür.

Sonuç itibarıyla, adeta bir felaket olarak görülen Kahramanmaraş depremlerinin, deprem bölgesinde bulunan kişiler başta olmak üzere tüm vatandaşlar üzerinde kaygı, korku, suçluluk, çaresizlik, üzüntü gibi ortak duyguları harekete geçirdiği görülmüştür. Özellikle psikososyal destek görevlilerinde bu durumun yaşanmasında felaketin büyüklüğü kadar deneyim ve eğitim eksikliği de etkili olmuştur. Felaketin yaralarını sarabilmek adına verilen psikososyal destek hizmetlerinin afet yönetim döngüsünün müdahale aşamasında yoğunlaştığı ve temel ihtiyaçları gidermeye yönelik bir faaliyetin söz konusu olduğu görülmüştür. Yaşanan en büyük sorunun ise merkezi yönetim başta olmak üzere kurum ve kuruluşlar arasında yaşanan koordinasyon eksikliğidir. Gerekli organizasyonun ve iş birliğinin sağlanamaması, bilgi yetersizlikleri, kültürel unsurların göz ardı edilmesi, meslek elemanlarının eğitimsizliği ve hassas grupların göz ardı edilmesi var olan koordinasyonsuzluğu daha da arttırmıştır. Yaşanan bu sorunlara yönelik olarak afet ve acil durumlarda yapılacak çalışmaların afet yönetim döngüsünün ilk aşaması olan hazırlık aşamasında başlaması, merkez ve taşra arasındaki iletişimi kuvvetlendirerek koordinasyon ve iş birliğinin sağlanması, amaca uygun görev dağılımlarının gerçekleştirilmesi ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılması önem arz etmektedir. Bunların yanı sıra yeterli eğitimleri alan psikososyal destek görevlilerinin mesleki rolleri ve alanlarıyla ilgili gerekli sınırların çizilmesi de gerekmektedir. Çünkü bu görevlilerin içerisinde sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, sosyologlar ve çocuk gelişimciler de bulunmaktadır. Her ne kadar ortak bir payda da buluşulsa bile her bir meslek elemanının uzmanlık alanı farklı olup buna uygun bir planlama yapılması önerilmektedir. Ayrıca sahada görev yapan profesyonellerin ikincil travma yaşama ihtimallerini azaltmak amacıyla süpervizyonun sağlanması da gerekmektedir.

KAYNAKLAR

AFAD (2021). 2020 yılı doğa kaynaklı olay istatistikleri. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Yayınları.

AFAD (2022). Planlama ve risk azaltma dairesi, Türkiye afet risk azaltma planı. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Yayınları.

AFAD (2023a). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu> (Son Erişim: 10.03.2023).

AFAD (2023b). <https://afad.gov.tr/kahramanmarasta-meydana-gelen-depremler-hk-34> (Son Erişim: 22.02.2023).

Aker, T. A., (2006). 1999 Marmara depremleri: epidemiyolojik bulgular ve toplum ruh sağlığı uygulamaları üzerine bir gözden geçirme. Türk Psikiyatri Dergisi, 17(3), 204-212.

Alakara Özcan, G., (2018). Afetlerde psikososyal destek hizmetlerinin AFAD' da çalışan sosyal çalışmacılar tarafından değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi.

Altun, F., (2016). Afetlerde psikososyal hizmetler: Marmara ve Van depremleri karşılaştırmalı analizi. Çekmece İzü Sosyal Bilimler Dergisi, 4(8-9), 183-197.

Aslantaş, O., (2019). Balıkesir 112 acil sağlık hizmetleri istasyonlarında çalışan personelin afete hazır olma durumu ve hazırlık algısı. Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

Aydemir, A., (2021). Afet yönetim sisteminin incelenmesinde gönüllülük hizmetleri ve bazı sivil toplum kuruluşları. Afet ve Risk Dergisi, 4(2), 387-394, 10.35341/afet.986933.

Aydınyılmaz, B., (2021). Türk Kızılayı bölge afet yönetimi müdürlükleri personellerinin insani yardımda asgari standartlar (sphere standartları) bilgi bilinç düzeyinin ölçülmesi. Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bezmialem Vakıf Üniversitesi.

Azimli Çilingir, G., (2019). Türkiye'de afet yönetimi ve idarenin sorumluluğu. Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.

Buz, S., (2002). Afet yönetimi ve sosyal hizmet, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2001: Deprem ve Sosyal Hizmetler. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını No: 13, Ankara, 56-67.

Clark, A., (2007). Crisis Intervention. Lishman, J. (Ed.) Handbook for practice learning in social work and social care knowledge and theory. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

CRED (2018). Review of Disaster Events <https://www.cred.be/publications> (Son Erişim: 10.03.2023).

CRED (2021). 2020 The Non-Covid year in disasters: Global trends and perspectives. UN Office for Disaster Risk Reduction. <http://hdl.handle.net/2078.1/245181> (Son Erişim: 22.02.2023).

Creswell, J., (2021). Nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çağlar, A., (2013). 2011 Van depremleri sonrası ortaöğretim öğrencilerine yönelik psiko-sosyal destek çalışmalarının değerlendirilmesi (Erciş ilçesi örneği). Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fırat Üniversitesi.

Çakmak, H., Aydın Er, R., Öz, Y. C., Aker, A. T., (2009). Kocaeli İli 112 acil yardım birimlerinde çalışan personelin Marmara depreminden etkilenme ve olası afetlere hazırlık durumlarının saptanması. Akademik Acil Tıp Dergisi, 2, 83-88, 10.4170/jaem.2009.13007.

Çınar Ö., Cengiz S., (2022). Acil durum ve afetlere müdahale personelinin kriz anı kurum içi iletişimlerinin değerlendirilmesi: Trabzon ili örneği. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1), 140-152.

Çoban, D., (2019). Afet ve acil duruma maruz kalmış bireylerde psikososyal destek uygulamalarının bireylerin günlük yaşantısına dönüş sürecindeki etkinliğinin araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.

Demir, A., (2020). Afet alanında çalışan personellerde psikososyal destek müdahale ilkeleri, empati ve liderlik ilişkisi; Türk Kızılayı örneği. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane Üniversitesi.

Erdur Baker, Ö., (2014). Müdahalelere genel bakış. In: Afetler, krizler, travmalar ve psikolojik yardım (2. baskı). Erdur Baker Ö, Doğan T (eds). Ankara: Atalay Matbaacılık.

Erkal, T., Değerliyurt, M., (2009). Türkiye’de afet yönetimi. Doğu Coğrafya Dergisi, 22, 147-164.

Inter-Agency Standing Committee. (IASC) (2007). IASC Mental health Guidelines: IASC Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. www.who.int/mental_health/emergencies/guidelines_iasc_mental_health_psychosocial_june_2007.pdf (10.03.2023).

Işık, Ö., Aydınöğlü, H. M., Koç, S., Gündoğdu, O., Korkmaz, G., Ay, A., (2012). Afet yönetimi ve afet odaklı sağlık hizmetleri. Okmeydanı Tıp Dergisi, 28(Ek sayı 2), 82-123, 10.5222/otd.supp2.2012.082.

İbiş, E., Kesgin, B., (2014). Türkiye’de sosyal hizmet ve medikal kurtarma açısından Yalova, Van ve Simav depremlerinin incelenmesi. Dumlupınar University Journal of Social Sciences, 41, 225-234.

Kadioğlu, M., (2011). Afet yönetimi: Beklenilmeyeni beklemek, en kötüsünü yönetmek. T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını: İstanbul.

Knox, K.S., Roberts, A.R., (2008). The crisis intervention model. Coady N. and Lehman P. (Ed) Theoretical perspectives for direkt social work practice- a generalist –eclectic approach. (2rd ed.) Newyork: Springer Publishing Company.

Krysik, J. L., Finn, J., (2015). Etkili uygulama için sosyal hizmet araştırması. Ankara: Nika Yayınevi.

Mağden, Ç., Ademhan, Ç., Şavur, E., Yeniokatan, İ., Kılıç, M., Gözden, M., Çavuşçulu, M., Akman, P., Tomas, S. A., Yüksel, S., (2008). Türk Kızılayı afetlerde psikososyal destek uygulama rehberi. Ankara: Yorum Basın Yayın Sanayi Ltd. Şti.

Nakajima, Ş., (2012). Deprem ve sonrası psikolojisi. Okmeydanı Tıp Dergisi, 28(Ek sayı 2), 150-155, 10.5222/otd.supp2.2012.150.

Perry, R. W., (2018). Defining disaster: An evolving concept. In Handbook of disaster research (pp. 3-22). Springer, Cham.

Sattler, D.N., Preston, A.J., Kaiser, CF., (2002). Hurricane Georges: A Cross-National Study Examining Preparedness, Resource Loss, and Psychological Distress in The U.S. Virgin Islands, Puerto Rico, Dominican Republic, and the United States. J Trauma Stress, 15:339–350.

Seyyar, A., Yumurtacı, A., (2016). Afet odaklı acil manevi sosyal hizmet uygulamaları bağlamında Türkiye’ye yönelik bir model önerisi. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(3), 1-24.

Afet ve Risk Dergisi Cilt: 7 Sayı: 1, 2024 (108-127) Sinem Arslankoç, Çağla Salduz Doruk, Orhan Koçak Sönmez, M. B., (2022). Deprem psikolojik etkileri, psikolojik destek ve korkuyla baş etme. TOTBİD Dergisi, 21, 337-343, <https://doi.org/10.5578/totbid.dergisi.2022.46>.

Şahin, Ş., (2019). Türkiye’de bütünleşik afet yönetiminin geliştirilmesi. *International Science and Engineering Applications Symposium on Hazards 2019*, 25-27 Eylül, Karabük, 351-359.

TDK (2022). Sözlük. <https://sozluk.gov.tr> (Son Erişim: 10.03.2023).

TMMOB. (2012). Türkiye’de deprem gerçeği ve TMMOB Makine Mühendisleri Odası’nın önerileri oda raporu. Ankara.

Tosun, S., (2021). Bir sosyal politika aracı olarak AFAD. *Hastane Öncesi Dergisi*, 6(1), 117-134.

UNDRR (2021). Terminology. <https://www.undrr.org/terminology/disaster> (Son Erişim: 08.11.2022).

UNICEF (2015). Van Erciş depremleri sonrası yürütülen psikososyal destek programlarının değerlendirilmesi. <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/van-erci%C5%9F-depremleri-sonras%C4%B1-y%C3%BCr-%C3%BCT%C3%BClen-psikososyal-destek-programlar%C4%B1n%C4%B1n-de%C4%9Feriendirilmesi> (Son Erişim: 10.03.2023).

Utkucu M., Durmuş H., Uzunca, F., Nalbant, S., (2023). Şubat 2023 Gaziantep (MW=7.7) ve Elbistan (MW=7.5) depremleri üzerine bir değerlendirme. *Sakarya Üniversitesi Afet Yönetim Uygulama ve Araştırma Merkezi*.

Yaman Ö. M., Akyurt, M. A., (2013). Sosyal hizmete kültürel yaklaşım: 2011 Van Depremi örneği. *Sosyoloji Dergisi*, 3(26), 105-144.

Yıldırım, A., Şimşek H., (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, Ş., (2016). Sosyal hizmette krize müdahale yaklaşımının kullanımı krize müdahale. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 481-486.

Yonca Odabaşı, Z., (2010). Sürdürülebilir afet yönetimi ve kadın. Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.